

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ЛЕКСИКА У ПОЛІТИЧНОМУ
ДИСКУРСІ: СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ**

У статті з'ясовано особливості семантичної структури суспільно-політичної лексики, проаналізовано процес актуалізації лексем суспільно-політичного змісту, виявлено зв'язок досліджуваної лексики з іншими тематичними групами.

Ключові слова: семантика, суспільно-політична лексика, процес актуалізації лексем.

Суспільно-політична лексика належить до найбільш відкритих систем, представляє значний лінгвістичний інтерес у зв'язку зі зростанням ролі та динаміки політичної комунікації.

Науковці одностайні в тому, що зміни в мові відбуваються найшвидше на лексичному рівні, адже саме лексична система, складники якої є основними компонентами мовної картини світу, насамперед і переважно зумовлена категоріями матеріального світу та соціальними чинниками.

Одноточасний вплив мовних та позамовних чинників зумовив бурхливі різнопланові інноваційні процеси в лексичній системі української мови, тому на початку ХХІ ст. у мові посилилася тенденція до вживання слів, які тривалий час перебували на периферії лексичної системи. Це сприяло появі нових лексем політичного змісту в словниковому узусі української мови. У реченні: *Продовження девальвації в даний момент обумовлене не стільки економічним чинником – мінімальною кількістю проведених торгів, скільки психологічним, який стримує пропозицію валюти на ринку* (Українська правда, 2016) [8] ужито слово *девальвація*, яке означає офіційне зменшення золотого вмісту грошової одиниці чи зниження курсу національної валюти щодо золота, срібла, певної

іноземної валюти. Ця лексема належала до пасивного словника в українській мові, так як протягом двадцяти чотирьох років національна валюта України була стабільною. Зазначена лексема у 2014–2016 роках під тиском політико-економічної ситуації в країні стає актуальною, позначаючи поступове знецінення національної валюти України. Таким чином лексема *девальвація* під дією позамовних чинників актуалізується й переходить до ядра суспільно-політичної лексики.

Процес актуалізації – явище мовного відродження української лексики – відбувається в новітній період значно скоріше й охоплює ширші кола. Таке явище закономірне, оскільки науковці виділяють дві тенденції: «по-перше, воля до цілком нового, коли чітко підкреслюється розрив з попередніми нормами, а по-друге, потреба в залученні традиції, що склалася, для виправдання новизни» [1, с. 14].

За рахунок актуалізації наявних мовних засобів, їх переосмислення, завдяки інтенсивному вживанню слів, істотних для певного історичного моменту, так званих маркерів певної історичної доби, відбувається процес оновлення національного лексикону, характерний для періодів кардинальних змін у позамовній дійсності. Такі зміни спричинюють перетворення фактів пасивного словника у факти живої мови [3, с. 85].

Під терміном «процес актуалізації» в галузі аналізованої лексики розуміємо процес повернення в активний слововжиток груп лексем, які належали до пасивного словника: *безробіття, біржа праці, геноцид, громадськість, інвестиція, Майдан, мер, політолог, тіньовий ринок* тощо.

Процес актуалізації лексем суспільно-політичного змісту відбувається шляхом:

- активних семантичних перетворень слів у текстах політичного спрямування (розширення меж сполучуваності лексеми й зміна її характеру, утворення нових значень слів за рахунок розширення сполучуваності, у тому числі переносних, а також зміна значень слів у зв'язку з ідеологічною

переорієнтацією): *біометричний паспорт, відкриті списки, електронна петиція, закриті списки, рейтингова хвороба, суддівський імунітет* тощо;

- виникнення серій стійких сполучень: *антидержавні настрої, будапештські гарантії, владна вертикаль, Героїв Небесної Сотні, драконівські тарифи, єдиний список, Іловайський котел, Правий сектор, прохідний номер, урядова коаліція* тощо.

Домінуючу роль у процесі актуалізації суспільно-політичної лексики відіграють позамовні чинники, зокрема зміни в політичному житті України: *Ключове рішення для заспокоєння ринку – це боротьба з валютними спекулянтами, відставка голови НБУ та якомога швидша відставка неефективного керівника уряду* (Слово і діло, 2015) [6]. *Екс-регіонал Станіслав Мельник покінчив життя самогубством.* (Факти ICTV, 2015) [9]. *Ми маємо справу із знищенням ракової пухлини останньої тоталітарної імперії - сказав Юрій Луценко в ефірі «Свободи слова»* (Факти ICTV, 2015) [9].

Із поданих прикладів видно, що зі зміною настроїв у суспільстві, змінюється риторика публіцистичного дискурсу, оскільки актуалізуються лексеми для позначення нових суспільних реалій і процесів.

Зняття табу на обговорення ряду тем, створення в суспільстві різнопланової ідеологічної системи інтерпретації явищ суспільно-політичного життя сприяли актуалізації таких лексичних одиниць, як *акт злуки, етноцид, лінгвоцид* тощо. Більшість таких слів можна об'єднати в одну групу, тому що вони позначають реалії з історичного минулого українського народу й були вилучені радянською цензурою з активного словника: *Порошенко: На Донбасі здійснюється етноцид україномовного населення* (112. ua) [10]. *Європейський союз продовжив застосування обмежувальних заходів проти осіб і компаній, які вчиняли дії проти суверенітету України, територіальної цілісності та незалежності* (Українська правда, 2015) [8]. *Хунта підриває мости, щоб відгородити Новоросію від України* (РУАН, 2015) [5]. *Коломойський перебирається до Львова, бо бандерівці – файні люди та й кордон тут недалеко* (Ostriv Galicia, 2015) [4].

Значну частину актуалізованої суспільно-політичної лексики становлять слова, які за радянських часів позначали реалії капіталістичного світу й подавалися в словниках з позначкою «у буржуазному суспільстві» чи «у капіталістичних країнах»: *банкір, бізнесмен, інфляція, корупція, мафія, мер, мерія, офіс, парламент, парламент* тощо. Як правило, це переважно слова іншомовного походження. Наприклад: *Парламентаризм в Україні відродиться – таке переконання висловив Голова Верховної Ради України Володимир Гройсман, виступаючи у п'ятницю в ефірі програми «Чорне дзеркало»* (Верховна Рада України (веб-портал), 2015) [2].

Із проголошенням незалежності України часто вживаними стали спеціальні слова, що належать до суспільно-політичного шару лексики, і завдячують своїм функціонуванням наявності незалежної держави: *автономія, альтернатива, геноцид, демократія, імпичмент, законопроект, коаліція, компетенція, легітимність, олігарх, опозиція, референдум, сепаратизм, суверенітет, тероризм* тощо. Для прикладу наведемо кілька речень: *У БПП не очікують змін у складі коаліції* (112. ua) [10]. *Ми прийняли спільне рішення на провіді керівників обласних організацій і депутатів ВР, що "Самопоміч" переходить в опозицію* (112. ua) [10]. *Рада проголосувала новий закон про вищу освіту: у вузів буде більше автономії* (Українська правда, 2014) [8].

Чисельну групу актуалізованої лексики становлять терміни з галузей, що тісно переплітаються з політичною, зокрема з соціально-економічною (*акція, банкрут, бізнес, біржа, дефіцит, дивіденд, інвестиція, консенсус, ліцензія, маржа, менеджмент, номінал, оренда, спонсор* тощо), юридичною (*алібі, афект, віза, вотум, гангстер, гарант, громадянство, декларація, консолідація, конституція, контрабанда, конфіскація, реабілітація, ротація* тощо), військовою (*біженець, вибухонебезпечний, змова, зрадництво, колективна безпека, конфлікт, миротворець, надзвичайний стан, перемовини, стратегія* тощо).

Орієнтація зовнішньої політики України на Європу, намагання налагодити тісні політичні й економічні зв'язки з країнами Заходу зумовили

появу в мові ЗМІ низки сталих словосполучень, що відображають цей процес: *Генсек НАТО, євроінтеграція, європейський вектор розвитку, європейські стандарти, європейські структури, інтеграційні процеси, світова спільнота, проєвропейські сили, членство в Альянсі* тощо, наприклад: *Під час засідання Україна-НАТО український уряд повідомив представників альянсу про те, що Київ відмовляється від політики позаблоковості* (Українська правда, 2014) [8]. *Понад половину українців підтримують членство України в Альянсі* (112. ua) [10].

Дослідження мови ЗМІ показало, що активізація питомої української суспільно-політичної лексики в політичному дискурсі часто зумовлюється, по-перше, прагненням відмежуватися від російськомовної традиції, відійти від близьких російськомовних форм, а по-друге, прагненням, урізноманітнити словник суспільно-політичної лексики та відновити мовні засоби вираження.

Найбільш динамічно процес повернення до активного вжитку лексичних одиниць, які вже існували в мові, але в певний час відійшли на периферію, відбувся в групах лексем суспільно-політичного змісту, що позначають:

- Номени спільностей (*асоціація, громада, громадськість, діаспора, коаліція, козацтво, народ, нація, спільнота, суспільність, товариство, українство* тощо): *Українська спільнота* задоволена рівнем політичного діалогу з Австралією та зацікавлена у його подальшому активному розвитку (Українська правда, 2012) [8].
- Назви суспільних перетворень, державних символів (*державність, державотворення, гімн України, консолідація, тризуб, урядовець* тощо): *«Рух за очищення»* запускає дві громадські ініціативи, спрямовані на **консолідацію** суспільства у боротьбі з корупцією та вихід із політичної кризи (Українська правда, 2016) [8].
- Лексеми на позначення світоглядних понять (*антинародні сили, благодійництво, добротність, духовність, народні сили, націоналізм, соборність, спонсорство* тощо): *А пам'ятаєте, як у 2015 році керівництво телеканалу "UA: Перший" відмовилося транслювати матчі збірної України*

на молодіжному чемпіонаті світу з футболу через те, що генеральним спонсором турніру виступав "Газпром"?(112. ua) [10].

Різностямованість процесів актуалізації: запозичення з пасивного фонду мови й нове іншомовне запозичення – може приводити до виникнення синонімічних номінацій, що «конкурують» між собою в мовленні: *аудит – перевірка, дивіденд – прибуток, комерсант – торговець, конвертація – обіг, конкурент – суперник, корумпований – продажний, корупція – хабарництво, креативний – творчий, мер – міський голова, партнер – спільник* [11, с. 211].

Розглянемо на прикладі вживання синонімічних номінацій таких, як: *благодійник, меценат, спонсор, товстосум: Ціна життя, або Як держава штрафує благодійників* (Українська правда, 2016) [8]. *Несамовито прагнучи депутатського мандату, який для окремих перетворився на своєрідну чашу Граалю, символ імунітету та привілеїв – "меценати за розрахунком" щедро інвестують у власне майбутнє* (Українська правда, 2012) [8]. *"Самопоміч" відзвітувала про доходи і спонсорів* (Українська правда, 2016) [8]. *Бютівські товстосуми підтримали вибір Януковича* (Українська правда, 2010) [8]. Наведені приклади засвідчують, що зазначені лексеми активно вживаються на сторінках досліджуваних періодичних видань як синонімічні.

Значний відсоток актуалізованих слів в українському політичному дискурсі зумовлена потребою в номінації нових реалій, понять. Для цього часто мовець використовує слова, що мають усталені культурні асоціації з національною автентичністю і сприймаються як «найнадійніший показник власне українського характеру тексту» [7, с. 9].

Отже, частину політичних новацій сучасних українських засобів масової інформації становить актуалізована лексика на означення політичних понять, яка до цього часу була обмежена сферою вживання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бантишева Л. Суспільно-політична лексика початку ХХ століття: традиції вивчення // Політична лінгвістика / Л. Бантишева. – Екатеринбург, 2007. – С. 13 – 18.
2. Верховна Рада України (електронний ресурс) – режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>
3. Панько Т. Проблеми вивчення соціально-економічних термінів слов'янських мов // Проблеми слов'нознавства / Т. Панько. – Львів: Вища школа, 1978. – 254 с.
4. Ostriv Galicia – інформаційно-аналітичний портал (електронний ресурс) – режим доступу: <http://www.ostriv.info/>
5. РУАН – агентство новин (електронний ресурс) – режим доступу: <http://ru-an.info/>
6. Слово і діло – електронний сайт газети «Слово і діло» (електронний ресурс) – режим доступу: <http://www.slovoidilo.ua/>
7. Стишов О. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації) / О. Стишов. – К. : КНЛУ, 2003. – 388 с.
8. «Українська правда» – інтернет-видання (електронний ресурс) – режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/>
9. Факти ICTV – сайт новин (електронний ресурс) – режим доступу: <http://fakty.ictv.ua/>
10. 112.ua – сайт інформаційного агентства «Українські новини» (електронний ресурс) – режим доступу: <http://112.ua/>
11. Шейгал О. Й. Семіотика політичного дискурсу: дис. докт. філол. наук: спец. 10.02.01/ О. Й. Шейгал. – Волгоград, 2000. – 440 с.

Karabuta Olena

SOCIO-POLITICAL VOCABULARY IN POLITICAL DISCOURSE: SEMANTIC ASPECT

In the article features of semantic structure of socio-political vocabulary are cleared up, the process of actualization of lexemes of socio-political content is analyzed, the connection of analysis vocabulary with other theme groups is discovered.

Key words: semantics, socio-political vocabulary, process of actualization of lexemes.

Карабута Елена

**ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКАЯ ЛЕКСИКА В
ПОЛИТИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ: СЕМАНТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ**

В статье выяснено особенности семантической структуры общественно-политической лексики, проанализировано процесс актуализации лексем общественно-политического содержания, выявлено связь исследованной лексики с другими тематическими группами.

Ключевые слова: семантика, общественно-политическая лексика, процесс актуализации лексем.